

COĞRAFYA OKURYAZARLIĞI I: GENEL BAKIŞ

Yrd.Doç.Dr. M. Samet ALTINBİLEK*

Yrd.Doç.Dr. V. Aytekin SANALAN**

Özet:

Günümüzde dünyayı iyi tanımak ve anlayabilmek için coğrafya bilgisi oldukça önemlidir. Özellikle ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel açılardan giderek küreselleşen dünyayı anlamak ve kendi ülkemizi de bu şartlar altında daha üst seviyelere çıkarmak için mutlaka coğrafya bilgisine ihtiyacımız vardır. Her milletin fertleri temel coğrafya becerilerine sahip olmalıdır.

Bunlar en temelde kendi yaşadığı yeri yada herhangi bir yeri haritada gösterebilme, günlük olayları, gerçekleştikleri coğrafyaların bağlamında daha iyi anlayabilme, coğrafyanın sağladığı düşünme araçlarını kullanabilme gibi becerilerdir. Bütün bu beceriler coğrafya okuryazarlığını oluşturur ve coğrafya dersinin genel amaçlarına uygundur. Bu çalışma müfredat açısından coğrafya okuryazarlığı kavramını incelemekte ve konunun Türkiye'deki bireylerin coğrafya okur yazarlığının derinlemesine ölçülmesi gerektiğini önermektedir.

Anahtar kelimeler: coğrafya eğitimi, coğrafya okur yazarlığı

* Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı
m_samet_a@hotmail.com

** Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi BÖTE Bölümü. sanalavi@tmet.net.tr

Abstract:

Geography knowledge is quite important to understand and interpret the world around us. We need geography education to comprehend the earth under economical, political and cultural globalization, and to better our country in such world. Every nation should consists of geographically informed and skilled individuals.

These skills include indicating the place they live on a map, demonstrating an understanding of everyday events on a geographical point of view, and using geographical tools in daily life. Possessing these skills can be called geography literacy and can promote geography education goals. This study examines the geography literacy on Turkey's geography and social studies curricula and recommends further investigation on geographic literacy outcome.

Keywords: *Geography education, geographic literacy*

COĞRAFYA OKURYAZARLIĞI I: GENEL BAKIŞ

Geography Literacy I: An Introduction

Giriş

Günümüz dünyasında ve özellikle gelişmiş ülkelerde okuryazarlık, ülkemizdeki okuyabilme ve yazabilme anlamından çıkmış, farklı bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bugün, gelişmiş ülkelerin eğitim ve öğretim yapılan bütün bilim alanlarında kazanılan temel bilgi ve beceri düzeyi yerine kullanılan kavram okuryazarlık (düzeyi) becerisi şeklinde (dil, bilgisayar, fen, matematik, coğrafya okuryazarlığı vb.) ele alınmaktadır.

Artık dünyadaki birçok olayın her gün hayatımıza değişik iletişim araçlarıyla girdiğini biliyoruz. Bu nedenle bizi sadece yakın çevremiz ve olayları ilgilendirir dememiz mümkün değildir. Dünyadaki doğal ve beşeri olaylar da giderek artan boyutlarıyla bizleri etkilemektedir. O halde iletişim araçları, bireysel olarak algıladığımız alanın dış sınırlarını dünyanın tamamına ve hatta uzayda erişilen son noktalara taşımaktadır. Algılanan coğrafyanın bu derecede genişlemesi sonucunda, insanların yoğun ve düzensiz bilgi yığınları karşısında çıkmaza sürükleneyeceği endişesini göz ardı etmemek gerekmektedir. Sistemsiz olan bilgi akışı karşısında bireylerin kafaları karışmaktadır (YÖK, 1996 s.8.5). Bu bilgi veya algı kaosu pratikte bireyleri ya kayıtsız kalmaya sürüklemekte; ya da içinden çıkılması zor sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu noktadan hareket ederek bazı sorulara cevap vermek gereklidir: Coğrafi bilgilerin ne kadarına ihtiyacımız vardır? Bu bilgileri nasıl, nerede ve niçin kullanmamız gerekir? Pratikte hayatımıza kolaylıklar sağlayabiliyor mu? Bunu ülkemizdeki mevcut coğrafya eğitimi politikamız ve müfredat programları fonksiyonel olarak verebilmekte midir? Bu çalışmada yukarıdaki sorulara coğrafya okuryazarlığı çerçevesinde cevap aranmaktadır.

Okuryazarlıkla ilgili bütün bilim alanlarındaki teorilerin temel iddiası ‘*bireyin zihinsel işlevlerini bir çok alanda özgün düşünsel araçları kullanabilecek şekilde geliştirmesi gerektiğidir*’ (Nelson ve Zobairi, 1999)

Buradan yola çıkılarak ilk geliştirilen terim işlevsel okuryazarlıktır. Bu terim bireyin okuma (değişik konulara ilgi duyma, bu konularda okuduğunu anlama ve bu süreci günlük hayatının bir parçası haline getirme) ve yazma (düşüncelerini yazılı olarak ifade edebilme) ile ilgili işlevleri ne kadar sık ve etkili kullandığını ifade eder. Okuma yazma oranının yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde bireylerin günlük hayatında okuma -yazma alışkanlıklarının ve bu konudaki temel becerilerinin istenen düzeyde olmaması, işlevsel okuryazarlık kavramının ortaya çıkmasına ve öğretim programlarının okuryazarlığı oluşturan esaslar doğrultusunda yeniden düzenlenmesine yol açmıştır. Bir diğer örnek olarak fen okuryazarlığı 80'li yılların başında ABD'de fen bilgisi eğitimi reformuna sebep olan Amerikalıların bilimin doğasını algılamadaki yetersizlikleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Fen bilgisi eğitimi reformu, fen okuryazarı birey yetiştirmek üzere yeniden düzenlenmiş bir fen bilgisi müfredatı ve ulusal standartlar şeklinde kendini göstermiştir. Bundan sonra matematik okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı ve e-okuryazarlık terimleri yaygın bir şekilde tartışılmıştır (Kilpatrick 2001; Gallego ve Hollingsworth, 1992 ; Altun, 2003; Ahlgren ve Wheeler, 2002; Bretz, 2000).

80'li yılların sonunda ABD'de yapılan bir araştırma coğrafya konularında da bireylerin yeterli becerilere sahip olmadığı sonucunu ortaya koymuş ve kısa zamanda diğer ülkeler tarafından da uyarlanan coğrafya okuryazarlığı kavramı doğmuştur. Coğrafya okuryazarlığı da diğer okuryazarlık türleri gibi eğitimin zihinsel işlevler bakımından yeterli bireyler üretmemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç coğrafya eğitiminin felsefesi, amaçları ve içeriğinin yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Ulusal Coğrafya Eğitimi Kurulu ABD'de 1988 ve 1994'de coğrafya eğitimi için ulusal standartlar oluşturmuştur. Araştırmalar bu düzenlemelerin coğrafya okuryazarlığını geliştirdiğini göstermektedir (. NAEP Geography Consensus Project, 2002).

COĞRAFYA OKURYAZARLIĞI

Coğrafya okuryazarlığı 1988 yılında Gallup organizasyonu tarafından yapılan bir araştırmanın çarpıcı sonuçları ile ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre Amerikalıların yedide biri kendi ülkelerini haritada gösterememektedir (Schoenfeldt, 2001). Dörtte biri ise Büyük Okyanusun yerini bilememektedir. Coğrafya bilgi ve becerilerinin kullanılmasındaki bu durum üzerine resmi ve mesleki kurumlar coğrafya okuryazarlığını tanımlamış ve bireyleri coğrafya okuryazarı niteliklerle yetiştirmek için müfredatlar düzenlemiştir.

Amerikan Ulusal Coğrafya Eğitimi Kurulu (National Council of Geography Education) 1988 yılında hazırladığı coğrafya eğitimi standartlarında coğrafya eğitiminde beş temel bileşen olduğunu ve derslerin bu bileşenler çerçevesinde sürdürülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu beş bileşen; *yerleşim, yöre, insan-çevre etkileşimi, hareket ve bölgedir*.

Yerleşim: Üzerinde durulan yerin konumu üzerinde yapılan çalışmalardır. Göreli olarak konum tarifi ve mutlak koordinatları içerir.

Yöre: Konu alınan yörenin betimlemesini içerir. "Burası nasıl bir yer?" sorusuna cevap aranmaktadır. Yörenin beşeri ve fiziksel özellikleri üzerinde durulur.

İnsan-çevre etkileşimi: İnsanların ve çevrenin birbirlerini nasıl etkilediklerini, bu etkinin nasıl gözlenebilir olduğunun araştırmasıdır. İnsanın çevreye adaptasyonu, bağlılığı ve çevreyi biçimlendirmesi gibi bakış açıları ile yörenin insan-çevre ilişkileri üzerinde durulur.

Hareket: İnsanların, malların ve fikirlerin hareketi incelenir. Yöre özellikleri, bu bileşenlerin hareketleri açısından araştırılır.

Bölgeler: Bazı yörelerin hangi özellikleri açısından bir arada incelendiği araştırılır. Resmi (Kalkınmada öncelikli bölge), işlevsel (Kara ikliminin oluşturduğu İç Anadolu bölgesi) ve algısal (Güneydoğu) bölgelerin nasıl oluştuğu, nasıl algılandığı incelenir. Konu ne olursa olsun, öğrencilerin ders sırasında yaptığı inceleme bu beş bileşeni içermelidir. Örneğin konu Erzincan ise, ilk aşamada yerleşimi, yani dünya üzerinde nerede bulunduğu

üzerinde çalışılır. Daha sonra Erzincan'ın fiziki ve beşeri özellikleri ortaya konur. İnsanların Erzincan'ı nasıl biçimlendirdikleri, zaman içerisinde insan-çevre etkileşiminin sonuçlarının nasıl görüldüğü ve gelecekte bu etkileşimin nasıl sonuçlar doğurabileceği üzerinde çalışılır. Erzincan'ın hangi ticari malları ürettiği, hangilerini dışarıdan aldığı, göç durumu ve bunun şartları tartışılır. Nihayetinde bölge içerisindeki yeri bölgenin özellikleri açısından incelenir.

Coğrafya eğitimine getirilen bu düzenleme ile coğrafya okuryazarlığı üzerinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. NCGE'ye göre bu beş bileşen okullardaki coğrafya eğitimini yeniden yapılandırmak için atılan bir ilk adım niteliğindedir. İkinci adım, 1994 yılında yine en önemli katkının NCGE tarafından sağlandığı ve coğrafya eğitimini konu almış bir çok kurum adına hazırlanan yeni bir coğrafya eğitimi standartları ile gelmiştir. "Geography for life: National Geography Standarts 1994" adını taşıyan ve beş temel bileşenin de adapte edildiği bu rapor coğrafya eğitiminde 18 standartı ve beş temel beceriyi biçimlendirmektedir. Rapora göre coğrafya eğitiminde ezberlenmesi gereken yer isimleri, yeryüzü şekilleri ile ilgili bilgiler yada terimlerden daha fazla şey olmalıdır. Coğrafya dünyayı anlamak için, sorular sorup cevaplar bulabilmek için, gözlemler yapıp düşünmek için bir yordam sunar. Coğrafyanın araçlarını kullanarak hayatımız hakkında daha akıllıca kararlar verebilir, başka ülkeleri ve kültürleri daha kolay anlayabiliriz. Böylece içinde yaşadığımız dünya hakkında daha fazla şey öğrenebiliriz.

Burada vurgu yapılan şey coğrafya eğitiminde belli terimleri biliyor olmaktan ziyade coğrafyanın kullandığı düşünme becerilerini geliştirmektir. Coğrafya Eğitimi Standartları, bu dersi çevre, insan ve yerler üzerinde yapılan çalışmalarla dünyanın fiziksel ve beşeri boyutlarının bütünleştirildiği bir ders olarak tanımlar. Bu alana iki açıdan bakılmalıdır: Konum ve çevre. Konum, şeylerin bulunduğu yer ile ilgili bakış açısidir. Çevre ise dünyaya canlı ve cansızların etkileşim içinde oldukları bir ilişkiler ağı şeklinde algılanmalıdır. Buna göre coğrafya eğitimi de üç bileşenden oluşur: Alan bilgisi, beceriler ve bakış açıları.

Alan bilgisi en temel coğrafi bilgileri içerir.

Beceriler coğrafyanın bize sunduğu zihinsel araç ve teknikleri kullanma becerileridir. Aynı zamanda coğrafya okuryazarlığının çerçevesini de oluşturan bu beceriler şu şekilde özetlenebilir:

1. Coğrafi sorular sor (Konu edinilen şey neden bulunduğu yerde? Oraya nasıl geldi?)
2. Coğrafi bilgiler kazan (Yöre hakkında bilgi, haritalar, tanımlamalar, araştırmalar...)
3. Coğrafi bilgileri düzenle (Bilgileri görsel materyallere dönüştürme, harita oluşturma, grafikler, tablolar, sözlü yada yazılı özetler veya sunular)
4. Coğrafi bilgileri analiz et (Süreçler ve elde edilen sonuçların seyri, ilişkilerin ve bağlantıların kurulması, açıklama ve sentezleme)
5. Coğrafi sorulara cevap ver (Genellemeler ve tartışmalar, kestirme, nedenleri bulma, yeni sorular ile sonraki çalışmaların başlangıcını yapma) (Demirkaya, 2003)

Bakış açıları, coğrafya açısından insan ve tabiatın bir araya getirildiği bakış açılarıdır. Standartlar, coğrafya eğitiminin neden gerekli olduğu konusunda da dört sebep sunmaktadır:

a) Varlık nedeni ile ilgili sebepler: Coğrafya insanların yegane gezegeni olan dünyanın esas doğasını anlamasını sağlar.

b) Ahlaki sebepler: Coğrafya insanların dünya ile kurduğu ilişkilerinde her iki tarafın da yararına olacak şekilde davranmaları için esasları sergiler.

c) Akli sebepler: Coğrafya hayal gücünü ve merakı güdüler, dünya hakkında karar vermek için gerekli donanımı sağlar.

d) Pratik sebepler: Coğrafya yerel ve global problemlere çözümler üretmek için insanlara gerekli donanımı sağlar.

Bütün bu temel çerçevesinde coğrafya eğitiminin amaçları oluşturulmuştur. Buna göre coğrafya okuryazarı olan kişi;

A. Yeryüzünde yerleşim açısından

1. Haritaları ve diğer coğrafik materyalleri kullanabilir, bu yollarla aldığı bilgileri işleyebilir ve sonuç çıkarabilir.
2. İnsan, çevre ve yeryüzü hakkındaki bilgiyi organize etmek için zihin haritaları oluşturabilir.
3. Dünya üzerinde coğrafya olaylarının dağılışlarını çözümleyebilir.

a. B. Bölge ve yerleşim açısından

4. Coğrafi çevrelerin beşeri ve fiziksel özelliklerini bilir.
5. Kültür ve sosyal olayların insanların bölge algılarını nasıl etkilediğini anlar.
6. Bölge kavramının dünyanın karmaşıklığını organize etmek için oluştuğunu bilir.

a. C. Fiziksel sistemler açısından

7. Yeryüzünü biçimlendiren fiziksel etmenleri bilir
8. Yeryüzündeki ekosistemlerin özelliklerini ve dağılışını anlar.

a. D. Beşeri sistemler açısından

9. İnsan topluluklarının özelliklerini, dağılımını ve hareketlerini bilir.
10. Dünyanın kültürel mozaiğini oluşturan öğelerin özelliklerini, dağılımını ve karmaşıklığını anlar.
11. Dünyanın ekonomik yapısını ve ülkelerin birbirine olan bağımlılığını anlar.
12. İnsanların kurduğu yerleşim birimlerini, süreçleri ve ortak özelliklerini bilir.
13. Dünyanın değişik yerlerindeki coğrafi olayların insanların ortaklaşa çalışmalarından ya da çatışmalardan nasıl etkilendiğini bilir.

a. E. Çevre ve toplum açısından

14. İnsan hareketliliğinin fiziksel çevreyi nasıl değiştirdiğini bilir.
15. Fiziksel çevre şartlarının beşeri sistemleri nasıl etkilediğini anlar.

16. Doğal kaynakların kullanımı, dağılımı ve önemindeki değişimleri bilir ve anlar.

a. F. Coğrafyanın kullanımı açısından

17. Geçmiş hakkında bilgi almak için coğrafyayı nasıl kullanacağını bilir.

18. Günümüzü anlamak ve geleceği planlamak için coğrafyayı nasıl kullanacağını bilir.

Coğrafya okuryazarı bir bireyin becerileri bu şekilde tanımlandığında, bireyin çağdaş bir dünya vatandaşı olarak yetiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Bu standartları kullanan ABD'deki eğitim sisteminde müfredatların ilçe bazındaki eğitim kurumlarında hazırlandığını unutmamak gerekir. Coğrafya derslerinin de ülke çapında bireyleri yukarıdaki standartlara ulaştıracak müfredatlar oluşturarak gerçekleştirilmesi istenmektedir. (Geographic Education Standards Project, 1994)

TÜRKİYE'DE DURUM

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından oluşturulan ve 26.10.1992 tarih ve 2396 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan Ortaöğretim Kurumları Coğrafya 1-2 Ders Programı coğrafyanın konusunu "...insan ile tabiat arasındaki karşılıklı ilişkilerdir" şeklinde vermektedir. Sosyal bilgiler dersi genel olarak, coğrafya ise özelde bir ezber dersi olarak görülmektedir. Bu eğitim sisteminin ürünleri olan bireyler bu iki dersi de bazı sayıların ve terimlerin ezberlendiği amacın sadece bir akademik konuda bilgi almak olduğu bir ders olarak görmektedirler.

Ülkemizde coğrafya okuryazarlığı konusunda sistematik çalışmaların olduğu veya değerlendirme ölçeklerimizin bulunduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Son on yılda ortaya çıkan bilimsel çalışmaların ağırlıklı olarak ortaya koydukları müfredat programları ile ders saatleri ve gereklilik dayanağı ile ilişkilendirmeye gayret edildiği görülmekte, hatta bu noktadan hareketle eleştiriler yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu sadece Türk eğitim sistemi felsefesinin merkeziyetçi ve

milli eğitim geleneğinden etkilenecek gelişen durumdur. Tek yönlülük gösterir bir şekilde süreç ve ürün değerlendirmesi yerine milli bir çizgi sürdürerek standartlar oluşturma çabası içerisindedir. Araştırmalar ve eğitim politikalarının öğrenciye yaklaşımı öğrenecek olan, öğrenmesi gereken kişi şeklinde süregelmiştir. Birey elbette öğrenecek olandır, ancak ne kadar öğrenebildiği, okulda ya da okulun dışındaki hayatında bireyin bu bilgileri ne kadar kullanabildiği, kendisi için ne gibi faydalar sağlayabileceği ve devamlılığı ne düzeydedir v.s. gibi bakış altında incelenmemiş ve değerlendirilmemiş olduğu gerçektir. Bu sorun ülkemizde yapılan yeni çalışmalarla giderek belirginleşmektedir. Türkiye'de coğrafya müfredatlarını inceleyen bir dizi çalışma (Doğanay, 2002; Engin, Akbaş, ve Gençtürk, 2003) müfredatların çağın özellikleri, değişen şartlar, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar, bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda oluşturulması konusunda yetersizlik görüldüğünü ileri sürmektedir. Alandaki öğretmen adayları ve öğretmenlerin görüşleri de müfredat hakkındaki bu bulguları destekler niteliktedir (Akpınar ve Ayvacı 2003).

Müfredat ve öğretim konusunda sergilenen bu olumsuzluklar coğrafya eğitiminin ürünlerine de yansımaktadır. Yapılan araştırmalar öğrencilerin coğrafyanın sunduğu bakış açıları ve düşünme araçlarını kullanabilmeleri bir tarafa, temel coğrafi bilgi ve kavramlar konusunda bile istenen nitelikte olmadığını göstermektedir (Saarinen ve MacCabe, 1994). Saarinen ve MacGabe (1994) yaptıkları araştırmada coğrafya okur yazarlığını ölçmek için çeşitli okulların coğrafya bölümü birinci sınıflarından aldıkları örneklem üzerinde taslak haritalar kullanmışlardır. Araştırma Antarktika hariç tüm kıtalardaki ülkelerden örnek içermektedir. Katılımcılardan boş bir kağıt üzerine dünya haritası çizmeleri ve kağıdın boş olan arka yüzüne de demografik bilgileri doldurması istenmiştir. Sonuç olarak toplam 52 ülkedeki 75 ayrı noktadan toplanmış 3568 adet taslak harita elde edilmiştir. Bu haritalarda açıkça belirtilmiş kıta ve ülkelerin toplam sayısı hesaplanarak ülke ortalamaları alınmıştır. Saarinen ve MacCabe, 0-153 arasında değişen bireysel haritalardaki element sayısının ülke ortalamaları düzeyinde 11.4 (Fas) ile 76.6 (Macaristan) arasında değiştiğini

rapor etmişlerdir. Taslak haritaların bir ölçme aracı olarak eleştirilmesine rağmen birkaç ülke için verilen test sonuçları ile bu çalışmadan elde edilen taslak haritadaki madde sayıları birbiriyle uyum içindedir. Sonuçlar bir tablo halinde Tablo 1'de verilmiştir. Tabloda verilen test sonuçları National Geographic Society tarafından yaptırılan iki araştırmanın sonuçlarıdır (1988 ve 1996).

Tablo-1. Değişik ülkelerin taslak haritadaki ortalama madde sayısı ile Roper araştırmasındaki coğrafya okur yazarlığı ölçeği sonuçları

Ülke*	Örneklem	Madde Sayısı	Test Sonucu ¹	Test Sonucu ²
Macaristan	?	76.6	-	-
Almanya	36	59.2	38	11.2
Fransa	48	56.9	34	9.3
Kanada	85	41.7	27	9.2
A.B.D.	55	31.1	23	8.6
Meksika	39	28.6	21	7.4
Türkiye	91	21.5	-	-
Fas	77	11.4	-	-

* Burada katılan ülkelerin tam listesi verilmemiştir.

¹ National Geographic Society tarafından RoperASW ye yaptırılan coğrafya okur yazarlığı ölçüm sonuçları. (1996) Maksimum puan 46

² National Geographic Society tarafından Gallup'a yaptırılan uluslararası coğrafya bilgisi testi (1988). Maksimum puan 16

Araştırmanın Türkiye açısından önemli bir göstergesi de Türkiye'deki birkaç üniversitenin coğrafya bölümü birinci sınıf öğrencilerinin ülkeler sıralamasında 52 ülke arasından 49. olmasıdır.

Coğrafya eğitiminin felsefesi ve müfredatından başlayan bu olumsuzluklar belli ki ülkemiz bireylerinin eğitimin sağlaması gereken düşünme becerileri konusunda coğrafya dersinin genel amaçlarında belirtilen noktaya gelmesini engellemektedir.

O halde ülkemizdeki coğrafya eğitimi ile gelişmiş ülkelerdeki coğrafya eğitimini farklılaştıran temel etmenler nelerdir? Bunun için coğrafya bilimine ve eğitim amaçlarına bakılabilir. Tablo 2 bu karşılaştırmayı vermektedir.

Tablo-2. Coğrafya bilimi ve eğitimi konusunda iki ülke bakış açılarının karşılaştırılması

	Türkiye	ABD
Coğrafyanın tanımı	<i>Coğrafya, yeryüzü olaylarının her birini ayrı ayrı değil, bu olayları dağılımını, yeryüzü ve birbirleriyle olan ilişkilerini ve çevre şartlarına uyumlarını araştırıp inceler</i>	<i>Coğrafya yeryüzünü inceler.</i>
Coğrafyanın konusu	<i>... coğrafyanın konusu insan ile tabiat arasındaki karşılıklı ilişkilerdir.</i>	<i>Coğrafyanın ilgi odağı yeryüzünün değişen karakteri ve olayların dağılımı, yeryüzündeki fiziksel ve beşeri faktörlerin etkileşimidir.</i>
Coğrafya eğitiminin amacı	<i>Coğrafya verdiği bilgiler ile günlük hayatımızda karşılaştığımız bazı konularda karar vermemizi sağlar.</i>	<i>Coğrafya bizi çevreleyen dünya ile ilgili sorulara cevap bulmak için kullanacağımız sistematik bir sorgulama yöntemi sunar.</i>

Tabloya göre karşılaştırılan bakış açıları arasında derin denebilecek farklılıklar yoktur. Aslında, ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki coğrafya konuları ile ilgili özel amaçlara göz attığımızda (Kocaoluk ve Kocaoluk, 2002) ABD'de son yıllarda oluşturulan standartlardan çok da farklı olmadığını görürüz (NAEP Geography Consensus Project, 2002). Örneğin Tablo 2 bu karşılaştırmayı vermektedir.

Türkiye'deki coğrafya eğitimi ile ABD'deki karşılığı arasındaki önemli bir fark, Türkiye'deki coğrafya eğitiminin "millî" karakterinin daha belirgin oluşudur. Tablo 3'den de özet halinde görülebileceği gibi, bir tarafta "yurdumuz" ve "Türkiye", diğer tarafta "sistem" ve "dünya" kelimeleri daha çok vurgulanmıştır.

Tablo 3. Türkiye'de ve A.B.D.'de ilköğretim 4. Sınıf sosyal bilgiler derslerinde coğrafya ile ilgili bazı amaçların karşılaştırılması.

Türkiye	ABD
Yurdumuzun dünya üzerindeki yerinin önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygularını geliştirirler.	Yaşadığımız yeri, komşu şehirleri, yakın okyanusları ve kıtaları dünya haritasında gösterebilirler
Türkiye'nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleriyle olan ilişkileri	Dünyanın değişik yerlerindeki ekonomik ve jeopolitik değişimlerin uzakta ya da

hakkında genel bilgi kazanırlar.	yakındaki insanları nasıl etkilediğini söyleyebilir
Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler, Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu kavrarlar.	Coğrafi sistemi tanımlayabilir, öğelerini sayabilirler
İnsanların birbiriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler.	Coğrafi sistemler, göç, teknoloji ve coğrafi olayların insan hayatını nasıl etkilediğini söyleyebilirler. Değişik bölgelerdeki insanların geçimlerini nasıl sağladıklarını söyleyebilirler.
Plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.	Basitten karmaşığa harita okuyabilir ve belli noktaları haritada gösterebilirler Değişik ölçekteki haritalarda aynı bölgeyi işaret edebilirler.
Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.	Çevre sorunlarına çözüm önerileri getirebilirler Çevre sorunlarının değişik boyutlarını kavrarlar

İlköğretim seviyesinde Türkiye ile ABD arasında gözlenen önemli bir fark da coğrafya konularının Türkiye'de sosyal bilgiler dersi içerisinde, ABD'de ise fen bilgisi (science-earth science) dersi içerisinde ele alınmasıdır. Fen bilgisi dersi öğrencilere temel bilimsel düşünme becerilerini (bilimsel süreçler) kazandırma amaçındadır. Bu açıdan coğrafya ile ilgili konuların fen bilgisi dersi kapsamında olması, sadece fen konularında değil, coğrafya konularında da öğrencilerin bilimsel süreçleri kullanabilme becerilerini geliştirmelerini sağlamaktadır.

Tablo-4. Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen Kılavuzuna göre eski ve yeni öğretmen davranışları

Geçmişteki Öğretmen Davranışları	Gelecekteki Büyüme ve Gelişme İçin Kurallar
Öğretmen büyük ölçüde bilgi aktarmayı düşünür.	Öğretmen dersini öğrenciyi aktif kılacak şekilde planlar.
Öğretmen öğretim için sadece birkaç teknik ve materyal kullanır.	Öğretmen çok çeşitli öğretim yöntemleri ve materyali kullanır.
Öğretmen öğrencilerin fikirlerini kendininkilerden farklı olduğunda göz ardı eder, küçümser ya da eleştirir.	Öğretmen öğrencileri farklı düşünmeye teşvik eder ve bazı fikirlerin kendisinininkinden daha iyi olduğunu farkına varır.

Öğretmen bütün öğrenciler için aynı standardı kullanır.	Öğretmen bireysel farklılıkların bilincindedir ve standartları da bunlara göre belirler.
Öğrencileri hatalarından dolayı cezalandırır.	Öğretmen, çocukların hata yapmalarının çok doğal olduğunu bilir, böylece, öğrenciler hata yapmaktan korkmazlar.
Öğretmen öğrencileri yarışmaya yöneltir ve onları ödüllendirir.	Öğretmen, öğrencilerin kendi yarışlarını seçme şansları olmadığını bilir ve onları iş birliğine yöneltir.
Öğretmen bir şeyi yapmanın tek bir yolu olduğu konusunda ısrar eder.	Öğretmen, öğrencileri bir şeyi yapmanın daha iyi yollarını düşünüp, uygulama konusunda teşvik eder.
Öğretmen, sınıftaki bir sorunu çözmede hep son sözü söyler.	Öğretmen, öğrenciler kendi sorunlarını çözmek için alternatif çözümler düşünmeye iter.
Öğretmen otoriter öğretim yolunu kullanır.	Hem otoriter hem de demokratik öğretim yolunu kullanır, ama genelde demokratiktir.
Öğretmen kuralların çiğnenemeyeceğine inanır.	İstisnai durumlarda bazı kuralların göz ardı edilebileceğine inanır.
Öğretmen, beklenmeyen bir olay anında sınıf düzeninin ve planlarının bozulmasından huzursuzluk duyar.	Beklenmeyen bir durumda, ya da planların bozulması halinde ortama ayak uydurabilir.
Öğretmenler kendi duygularına karşı hassastır ama öğrencilerin pozitif benlik kavramlarından sorumlu değildir.	Öğrencilerin duygu ve düşüncelerine değer verir. Onların pozitif benlik kavramlarını geliştirmek için sözlere ve benlik hareketlerine dikkat eder.

Kaynak: YÖK (1996). Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Öğretmen Yetiştirme Kitapları Dizisi, Sosyal Bilimler Eğitimi, MEGP Yayınları: Ankara.

Milli Eğitimi Geliştirme Projesi çerçevesinde hazırlanan Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sosyal Bilimler Öğretimi kitapları sosyal bilgiler öğretmenlerinin hazırlanmasında önemli bir ilerlemenin kaynağı olma yolundadır. Tablo 4 Sosyal Bilimler Öğretimi kaynak üniteler kitabından alınmıştır. Buna göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerin coğrafya okur yazarlıklarını geliştirmek yönünde sahip olmaları gereken özellikler verilmiştir.

Önerilen bu öğretmen davranışlarını Kanada ve ABD'deki bir kaç örnek öğretim programı ile karşılaştırdığımızda gelişmiş ülkelerin coğrafya okur yazarlığı sağlayan öğretmen davranışlarına uygun olduğunu görürüz. Geçmişteki öğretmen davranışları ise Türkiye'de yapılmış ve yukarıda sözü geçen müfredat ve ürünlerdeki olumsuzlukların sebebi olarak düşünülebilir.

SONUÇ

Ülkemizde coğrafya eğitimi konusundaki bakış açısı, coğrafya ve sosyal bilgiler dersi amaçları ve öğretmen yetiştirme programlarının çağdaş öğretmenin özellikleri konusundaki önerileri coğrafya okur yazarlığını gerçekleştirecek düzeyde görünmektedir. O halde değişik çalışmalar tarafından öne sürülen olumsuzluklar nereden kaynaklanmaktadır? Sonuçlara baktığımızda bu soru bazı başka soruları akla getirmektedir:

1. Milli Eğitimin hazırladığı coğrafya amaçları okur yazarlığı sağlayabilecek boyutta olduğuna göre öğrenciler coğrafya programının ne kadarını belirtilen çerçevede ve mantıkta öğreniyor?
2. Çevremizi tanımak ve günlük hayatımızı daha iyi yönlendirmek için coğrafya bilgisine ve düşünme şekline ihtiyacımız olduğuna göre öğrenciler içinde yaşadıkları çevrenin coğrafyasını okulda mı, yoksa yaşadıkça mı kazanmaktadır.
3. Günlük olayları ülkesine veya dünya coğrafyasına ait bilgilere göre yorumlayabilmekte midir?
4. En temel coğrafi olayların yaşadığı yerdeki veya herhangi bir yerdeki hayatı nasıl şekillendirdiğini görebilmekte midir?
5. Temel coğrafi bilgilere dayalı bir problemi ne şekilde çözüyor ya da anlayabiliyor?
6. Çevre ile insan arasındaki ilişkileri algılayabiliyor ve davranışlarını buna göre ayarlayabiliyor mu?
7. Günlük hayatında veya gelecekle ilgili kararlarında coğrafi faktörleri ne kadar dikkate alıyor?
8. Deprem olgusuna bakış açısı coğrafya eğitimi sayesinde mi şekillenmektedir? Bu olgu karşısında çözüm üretmek / çözümü benimsemek için gerekli donanımı coğrafya eğitimi sağlayabilmekte midir?

Bu sorular coğrafya eğitiminin durumunu ortaya koymak için en yaygın şekilde araştırılması gereken konulardan birkaçıdır. Bu sorular artırılabilir, ancak bize göre asıl ölçülmesi gereken ülkemizin halihazırdaki

coğrafya okur yazarlığı durumudur. Saarinnen ve MacCabe çalışmalarında İstanbul'daki üniversitelerin öğrencilerinden; hem de coğrafya bölümü birinci sınıf öğrencilerinden aldıkları örneklemin coğrafya okur yazarlığını zayıf olarak nitelendirmişlerdir. Benzer bir çalışmanın ülkemizdeki sıradan bireyler, ilköğretim öğrencileri, orta öğretim öğrencileri ve öğretmenler için yapılması ve en geniş ölçekte ülkemizdeki coğrafya okur yazarlığı ile ilgili haritanın oluşturulması gerekmektedir.

Eğitim kurumlarında çağın standartlarını yakalayan mantığa erişmiş olan ve coğrafya okuryazarı bireyler yetiştirebilmek için öncelikle coğrafya okur yazarlığının uygun ölçüm araçları geliştirilerek değişik gruplar için ölçümünün yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahlgren A., Wheeler, S. (2002). Mapping the Steps toward Basic Understanding of Scientific Inquiry. *Science and Education* 11(3): 217-230.
- Akpınar, M. Ayvacı, H. Ş. (2003). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilimlerin temel disiplinlerine karşı tutumları. *Milli eğitim dergisi* 158. Elektronik adres: www.meb.gov.tr
- Altun,A. (2003). E-okuryazarlık. *Milli eğitim dergisi* 158.
- Bretz, R. (2000). An innovative pedagogy for teaching and evaluating computer literacy Information. *Technology and Management* 1(4): 283-292.
- Demirkaya, H. (2003) Coğrafya Öğretiminde örnek bir konu çalışması. *Milli Eğitim Dergisi* 157 , s
- Doğanay,H. (2002). *Coğrafya öğretim yöntemleri*. Erzurum: Aktif Yayınevi.s. 325-347
- Engin, İ., Akbaş, Y. ve Gençtürk, E.(2003) I. Coğrafya kongresinden günümüze liselerimizde müfredat programlarındaki değişimler. *Milli Eğitim Dergisi* 157, Elektronik adres: www.meb.gov.tr

- Gallego, M. Hollingsworth, S. (1992). Research directions: Multiple literacies: Teachers' evolving perceptions. *Language arts* 69(3), s 206-213.
- Geographic Education Standards Project. (1994). *Geography for Life: National Geography Standards*. Washington DC: National Geographic Society Research & Exploration.
- Kilpatrick, J. (2001). Understanding mathematical literacy: The contribution of research. *Educational Studies in Mathematics* 47(1): 101-116.
- Kocaoluk, F., Kocaoluk, Ş. M. (2002). *İkögretim Okulu Programı 1-8*. Kocaoluk Yayınevi: İstanbul. s. 292.
- NAEP Geography Consensus Project (2002). *Geography Framework for the 1994 and 2001 National Assessment of Educational Progress National Assessment Governing Board*. U.S. Department of Education : Washington, DC.
- Nelson, J. N. ve Zobairi N. (1999). Multiple literacies: The whole mind at work. *International Journal of Early Childhood* 31, 2, s. 82
- Saarinen, T.F, MacCabe, C.L. (1994). World patterns of geographic literacy based on sketch map quality. *Professional Geographers* 47(2), s. 196-204.
- Schoenfeldt, M. (2001). Geographic Literacy and Young Learners *The Educational Forum* 66, s. 26-31
- YÖK (1996). Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Öğretmen Yetiştirme Kitapları Dizisi, Sosyal Bilimler Eğitimi, MEGP Yayınları: Ankara.

Coğrafya Okur Yazarlığı I: Genel Bakış